

kehittämisessä. Hän myös peräänkuuluttaa yhteiskunnallista keskustelua ja naisten ongelmien ja avuntarpeen rakenteellisten syiden tunnistamista niiden yksilöinnin ja leimaavan kategorisoinnin sijasta.

Kun tutkimuskohteeksi on valittu nimenomaan naisten Asuntola, jossa sekä asiakkaat että työntekijät ovat naisia, olisin kaivannut tutkimukselta sukupuolen syvällisempää problematisointia. Ei voi kuitenkaan väittää tutkijan olleen sukupuolisokea. Halutessaan tutkimuksesta voi lukea sosiaalisten ongelmien sukupuolispesifisiä tulkintoja, nais erityisen auttamisen juonteita sekä naisten välisiä ammatillisia ja vertaistuellisia suhteita.

Vanhalan tutkimus on kiinnostava, jatkopohdintoja herättävä ja erityisesti auttamistyön käytäntöjen ja palvelujärjestelmän kehittämisen kannalta tärkeä ja sen soisi tulevan laajasti luetuksi. Tutkimukseen kannattaa tutustua paitsi tulostensa vuoksi, myös hyvänä esimerkkinä institutionaalista etnografiasta ja tutkijan tutkimuseettisen herkkyyden tärkeydestä. Tutkimuksen saatavuutta helpottaa, että se on julkaistu myös elektronisessa muodossa (ks. <http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6284-X.pdf>).

Marjo Kuronen

Kulutuksesta monipuolisesti

Heinonen Visa, Raijas Anu, Hyvönen Kaarina, Leskinen Johanna, Litmala Marjukka, Pantzar Mika, Römer-Paakkanen Tarja, Timonen Päivi. 2005. Kuluttajaekonomia. Kotitalous ja kulutus. WSOY: Helsinki.

Arvioitavan teoksen ensimmäinen nimi ”Kuluttajaekonomia” viittaa vahvasti taloustieteeseen, mutta siitä ei ole ainoastaan kysymys, vaan kulutusta koskevaan aihepiiriin liitetään myös esimerkiksi oikeudellisia (Marjukka Litmala) ja yrittäjyyteen liittyviä näkökohtia (Tarja Römer-Paakkanen). Edellä mainittujen lisäksi Visa Heinonen ja Anu Raijas kirjoittavat kuluttajaekonomian käsitteistä, Heinonen kuluttajaekonomian oppihistoriasta ja kulutusyhteiskunnan kehityksestä Suomessa, Raijas kotitalouksien voimavaroista, Päivi Timonen arkisesta järjestyksestä valintojemme perustana, Kaarina Hyvönen, Johanna Leskinen ja Mika Pantzar kuluttajaekonomian paradigmaattisesta kehityksestä sekä vielä Heinonen ja Raijas kuluttajaekonomian tulevaisuuden näkymistä.

Heinosen oppihistoriasta kertova artikkeli toimii hyvänä johdantona varsin teoriapainoiselle kirjalle. Kuitenkin monien klassikkojen kohdalla hieman laajempi esittely olisi ollut paikallaan. Nyt esimerkiksi Smithiltä jää esittelemättä kulutusteorian kannalta sangen keskeinen ajatus, jonka mukaan se, mikä on välttämätöntä tai tarpeellista kulutusta, on historiallisesti määräytynyttä. Marxia esiteltäessä olisi voinut mainita, että Marxin mukaan pihistely ei sovi kapitalistille, jos hän haluaa jatkaa kapitalistina

– hänen on kannettava kapitalistin ”luonnenaamiota”. Tämä on muuten näkökulma, josta voisi lähestyä myös optiokeskustelua sen enempiä moraloimatta.

Myös luku kulutuksen ja kulutusyhteiskunnan kehityksestä Suomessa on kirjoitettu asiantuntemuksella. Silmiinpistävää kuitenkin on, että asioista kerrotaan ikään kuin kaikki muutokset olisivat samalla kertaa läpäisseet koko kansan. Luokka-, ikä- tai alue-eroista ei kerrota. Yhteiskuntaluokkien kulutuksen kehityksestä olisi pitänyt kertoa jo siksi, että suomalaisen yhteiskunnan perinteisesti voimakkaiden ristiriitojen voidaan olettaa olleen pitkälti tulosta kulutuseroista. Nehän ihmisille näyttäytyivät. Yllättävää on, että jopa eri sukupuolten kulutuserot sivuutetaan, vaikka feministinen taloustiede Heinosen ja Rajaksen kirjoittamassa loppuluvussa mainitaankin. Allekirjoittanutkin on tutkinut kulutuksen kehitystä eri sosiodemografisissa ryhmissä. Ilmeisesti tekijöiden valitsemasta näkökulmasta johtuen allekirjoittaneen töistä ei kirjassa ole mainintaa.

Teoksessa on käsitelty monia asioita ja teoksessa on laaja, monitieteinen kirjallisuusluettelo, josta voi saada hyviä vinkkejä. Keskeisintä teoksessa ovat kuitenkin teoreettisten lähestymistapojen esittelyt. Esiin kelpaa nostaa esimerkiksi Päivi Timosen artikkeli, jossa hän selostaa lyhyesti Herbert Simonin ajatusta rajatusta rationaalisuudesta ja laajemmin Alfred Schützin ajatuksia arkitietoon perustuvasta päättelystä kuluttajavalintojemme pohjana. Kun kiinnostus etnometodologiaan 1980-luvulla hiipui, näytti myös kiinnostus Schütziin

hiipuvan. Tässä teoksessa hänet on taas nostettu esiin. Schützin ideoiden mukaan jokapäiväisessä elämässä tehdään valintoja ja toimitaan mutkattomasti turhia kyselemättä. Valinnoissa loogisuus on toisarvoista, sillä perinteet ja ympäristö ovat keskeisessä asemassa. Nämä näkökulmat ovat eittämättä arvokkaita.

Kun kyseessä on kirja, jonka nimenä on ”Kuluttajaekonomia”, on yllättävää, että kansantaloustieteellistä rationaalisen valinnan oletukseen perustuvaa kuluttajan valintateoriaa ei selosteta juuri ollenkaan. Toki kirjassa viitataan aika monessa kohdassa rationaalisen valinnan ideaan sekä eksplisiittisesti että varsinkin implisiittisesti. Mutta pääasiassa kuluttajan valintateoria odotetaan ikään kuin tunnetuksi, ja vain sen kritiikki ansaitsee tulla esitellyksi laajemmin.

Puute on, että teoreettisten pohdiskelujen yhteydessä ainoana konkreettisena esimerkkinä on sauvakävelyn leviäminen – sekä Timosen että sitä seuraavassa Hyvösen, Leskisen ja Pantzarin artikkelissa. Mutta esimerkki jää ilmaan, koska ei kerrota, miten sauvakävelyn suosion leviäminen liittyy jotenkin rationaalisesta valinnasta poikkeavaan arkiseen järjestykseen. Kun aloitin sauvakävelyn aikoinaan pyöräilykauden jälkeen, oli taustana sauvakävelijöiltä saamani tieto, että se parantaa kävelyvauhtia, mikä osoittautuikin todeksi. Lisäksi järjeilin, että voin kävelemällä töihin ja töistä kotiin harjoittaa tehokasta liikuntaa lihottamatta sekä vatsaani että öljy-, auto-, tai joukkoliikennepohattoja. Eikö tätä voi tulkita rationaalisen valinnan viitekehyksessä olettaen, että se on heuristinen teoria

kuten muutkin yhteiskuntatieteelliset teoriat?

Timosen artikkelin ensimmäinen jakso on kirjoitettu ensimmäisessä persoonassa tyyliin: ”Näin jälkikäteen arvioituna havaitsen, kuinka paljon tutkimusaineiston hankintatavat ja se, kenen kanssa olet vuorovaikutuksessa tutkimusta tehdessä, vaikuttaa siihen, mitä tuloksia syntyy” (s. 102). Ensimmäinen persoona sopii oppikirjassa korkeintaan esipuheeseen, ja sitä paitsi latteuksia tulisi välttää.

Muutakin huomautettavaa on. Kirjassa korostetaan (Heinonen & Rajas), että empiirisen tutkimuksen korostaminen on yksi oppiaineen lähtökohtia (s. 183), mutta kuitenkin yksi kirjan puutteista on juuri se, että empiiristä tietoa kulutuksesta esitetään kovin vähän. Sitä paitsi oppikirjassa pitäisi olla tarkka termien suhteen. Kuitenkin kerrotaan esimerkiksi, että James Duesenberry ”lienee yksi tunnetuimpia yhteiskuntatieteellisesti orientoituneista taloustieteilijöistä” (s. 121). Eikö taloustiede kuulu yhteiskuntatieteisiin? Eikö taloustiede ole yhteiskuntatieteistä vanhimpia ja keskeisimpiä? Tai mitä merkitsee, että (kuluttajan) ”valintateoriaa täydennettiin käyttäytymistieteellisillä lähestymistavoilla” (s. 131). ”Behavioral science” on ainakin alun perin ollut behavioristisen koulukunnan antama uusi nimitys ”tieteelliselle” psykologialle. Joskus taas käyttäytymistieteet tarkoittavat psykologiaa ja kasvatustiedettä yhdessä. Kummastakaan ei ole kirjassa kysymys.

Myös termejä ja nimiä tuodaan esiin hieman huolimattomasti. Esimerkiksi sivulla 45 todetaan Baudrillardista aivan oikein, että hänen kritiikkinsä tu-

lee lähelle Frankfurtin koulukunnan ajatuksia. Edellä on kyllä selostettu Adornon ja Horkheimerin ajatuksia, mutta missään ei ole mainittu, että juuri he kuuluivat Frankfurtin kouluun. Niin ikään esimerkiksi Marxista puhutaan jo ennen kuin hänet on esitelty.

Kun edelleen otetaan huomioon, että kyseessä on oppikirja, olisi ollut erinomaisen tärkeää, että kirjassa olisi asia- ja nimihakemisto. Kirja tosin sisältää Helsingin yliopiston nykyisen kuluttajaekonomia-oppiaineen väitöskirjojen sekä lisensiaatti-, laudatur- ja pro gradu -töiden luettelon. Kirja kuitenkin lienee tarkoitettu laajemmalle lukijaryhmälle.

Joskus kulutustutkimusta moititaan jotenkin vähämerkitykseksi yhteiskuntatieteiden tutkimuskohteeksi verrattuna esimerkiksi rakennemuutosten, työllisyyden, köyhyyden yms. tutkimukseen. Kirja nostaa kuitenkin hyvin esiin sen, että kulutusta voidaan tulkita kaikkien merkittävien yhteiskuntatieteellisten teorioiden valossa, ja usein juuri kulutus on yhteiskunnallisen muutoksen ymmärtämisessä keskeisessä asemassa. Mainittakoon tässä yhteydessä yhdysvaltalainen sosiologian (tai institutionaalisen kansantaloustieteen) klassikko Thorsten Veblen.

Kirjan esipuheen ensimmäisessä lauseessa todetaan, että ”teoksemme tavoitteena on tarjota lukijalle käsitys kuluttajaekonomiasta yliopistollisena oppiaineena ja tieteenalana”. Itse asiassa kirja tarjoaa teoreettisia näkemyksiä, jotka ulottuvat paljon yhtä oppiainetta laajemmalle. Jos kirjan tiedot on omaksunut, on omaksunut myös monet yhteiskuntatieteiden

keskeiset teoreettiset näkökulmat. Tavoite siis täyttyy mainiosti, joskin pienin huomautuksin.

Timo Toivonen

Yhteiskuntapoliitikon notkea liike

Antero Puhakka, Minna Suutari ja Silva Tedre (toim.) Notkea liike: Pirkkoliisa Ahposen juhla kirja, Joensuu: Joensuun yliopisto. 2003, 167 s.

Yhteiskuntapolitiikan professori Pirkkoliisa Ahposen juhla kirjan toimittajat Antero Puhakka, Minna Suutari ja Silva Tedre otsikoivat teoksen sanoilla Notkea liike. Esipuheessa he kertovat otsikon viittaavan Pirkkoliisa Ahposen monipuoliseen tutkimustoimintaan ja siihen tosiasiaan, että hän on tutkijan urallaan liikkunut joustavasti tutkimusalueelta ja -aiheesta toiseen. Samantapainen liikkuvuus luonnehtii monia yhteiskuntatieteiden professoreita, joskin toisinaan tulee kysyneeksi, ovatko suurten ikäluokkien edustajat tässä supernotkeiden sarjassa eräänlaisia viimeisiä mohikaaneja. Kenties seuraavilta sukupolvilta vaaditaan jo tiukempaa specialisoitumista ja ehkäpä nuoremmat myös itse päätyvät valitsemaan selkeämmän specialistin roolin. Tuleeko sosiaalitieteistä sitten tylsempiä ja sen tekijöistä vähemmän notkeita? Aika näyttää.

Pirkkoliisa Ahponen on ollut minulle tärkeä työtoveri erityisesti elämäntavan tutkimuksessa. Viimeistelemättömässä puheessa viitataan tuohon yhteiseen 1970-luvun projektiimme sanoilla ”vanha elämäntapatutkimus”. Tämä kertoo siitä, että elämäntapojen taikka arkielämän tutkimus on sittemmin eriytynyt, koulukuntaistunut ja kulkenut vahvasti ajassa. Ainakin varttuneiden tutkijoiden kesken Suomessa luultavasti kaikki tietävät, että